

1. *Історія українського селянства: Нариси в 2 т. – Т. 2. – К., 2006.*
2. *Баран В. Україна 1950 – 1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. – Львів, 1996.*
3. *Романюк І.М. Українське село в 50-ті – першій половині 60-х рр. ХХ ст. – Вінниця, 2005.*
4. *Рибак І.В. Соціально-побутова інфраструктура українського села (1921 – 1991 рр.). – Кам'янець-Подільський, 2000.*
5. *Маланчук В.А. Нове в культурі і побуті колгоспного селянства. – К., 1970.*
6. *ЦДАВО України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 582. – Оп. 24. – Спр. 1262.*
7. *ЦДАВО України. – Ф. 582. – Оп. 24. – Спр. 438.*
8. *ЦДАВО України. – Ф. 582. – Оп. 24. – Спр. 806.*
9. *ЦДАВО України. – Ф. 582. – Оп. 24. – Спр. 514.*
10. *Державний архів Полтавської області. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 142.*

С. В. Чмільова

УКРАЇНОЗНАВЧЕ НАПОВНЕННЯ ЗМІСТУ РОБОТИ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ В СІЛЬСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальна проблема розвитку села окреслюється широким колом гострих питань, серед яких чільне місце посідає переборення тенденції духовно-морального саморуйнування сільського середовища, відродження багатой і самобутньої селянської культури, активне залучення всіх груп населення до культурних зв'язків і традицій не тільки села, а й суспільства в цілому. Через обмеженість доступу до культурних та дозвілєвих ресурсів у селі вирішення цих завдань значною мірою покладається на базові заклади культури – клуби, будинки культури, бібліотеки та музеї. У зв'язку із цим у незалежній Україні виникла необхідність докорінних змін функціонування цих закладів, перетворення їх в активнодіючий центр із різноманітною діяльністю, забезпечення потреб селянина в просвіті, творчості та відпочинку.

Мета нашого дослідження – на прикладі Черкаської області з'ясувати особливості діяльності сільських закладів культури на українознавчих засадах, оскільки, як свідчить аналіз наукових джерел, це питання не було предметом спеціального вивчення.

В основі теоретичного осмислення окресленої проблеми лежать наукові праці П. Кононенка [1], В. Короті-Ковальської [2], В. Шинкарука [3], Ю. Куц [4], Є. Андроса [5], які дають змогу, зокрема, досягнути процес формування українознавчого світогляду. Визначити окремі аспекти діяльності галузі культури на Черкащині, насамперед, допомагають спеціалізовані регіональні видання: газети «Черкащина культурна і туристична», «Ритм життя України», обласні газети «Нова доба», «Черкаський край», «Молодь Черкащини», районні газети «Шполянська вісті», «Вісник Городищини», «Драбівщина» та ін.

Феномен українського буття криється в особливостях сприйняття і ставлення українців до світу. Ця своєрідність виявляється як у світогляді окремого індивідуума, так і в суспільній думці загалом. Згідно з філософським баченням, світогляд – форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність, визначає своє місце і призначення у житті суспільства. Його структурними компонентами є узагальнені уявлення про світ і саму людину, смисл людського життя, історичну долю людства, а також система переконань, принципів та ідеалів. Усі елементи «опосередковуються особистим досвідом суб'єкта, здобуваючи завдяки цьому певне емоційне забарвлення і

перетворюючись на певну персональну установку, що регулює практичну і пізнавальну діяльність людини, виражає її життєву позицію» [3, 608–609].

Разом із тим світогляд українця формується відповідно до його природного і культурного середовища, тобто відповідає умовам та обставинам буття етносу. Такий специфічний спосіб існування представників українського етносу виражений у феномені села, або, як зауважує Є. Андрос: «Життєвий світ у своїй наповненості і вивершеності – це українське село в усій його цілісності» [5, 87]. Таким чином, феномен села розглядаємо як нероздільний елемент українського буття, як автентичний спосіб існування українства. Однак маємо констатувати, що нині українська автентичність перебуває під загрозою. В постіндустріальну епоху, коли швидкими темпами відбуваються глобалізаційні процеси, що супроводжуються уніфікуванням людства, нівелюванням будь-якого самовираження етносів, стиранням культурних відмінностей між ними, українська культура дедалі більше набуває маргінальних ознак. У всіх нинішніх намаганнях відродити село дедалі частіше ігнорується саме духовний аспект його буття. Робляться слабкі спроби реформувати АПК, поліпшити побутові умови проживання селянина, що нагадує політику Радянського Союзу, який ставився до українського села як до постачальника промислової й аграрної продукції. Закономірно виникають питання: «... чи залишитись український селянин людиною, чимі правами, інтересами та проблемами, як і його громадською гідністю, ніхто не посміє знехтувати» [5, 102]; чи стане чимось штучним природно створене сільське буття, яке саморегулюється, самовідтворюється, самопідтримується в часі і просторі, а головне, на рівні культури, свідомості людини? Поки що спостерігається руйнування села, до того ж швидкими темпами і пов'язане воно значною мірою з людським чинником. Адже через світогляд людини визначається в житті, діє і творить відповідно до своїх настанов, ціннісних орієнтирів, і саме світогляд зумовлює умови її існування, а не навпаки. Тому й причину нищівних процесів у сільському середовищі необхідно шукати в межах людської свідомості. Значна частина селян, переважно молодих, вживає спиртні напої, наркотики, має безладні статеві стосунки. У результаті знищується людське начало в представникові села (гідність, самоповага, віра, упевненість тощо). Він не усвідомлює, що треба прагнути жити інакше, достойно, не розгублюватися, не бути байдужим до всього, що відбувається навколо. Утративши духовний зв'язок із рідним навколишнім середовищем, землею, нині селянин опинився на узбіччі цивілізаційних процесів, що характерні для міста, а село – джерело нації – духовно і фізично занепадає, обривається зв'язок поколінь, зникають народні звичаї та обряди.

Безперечним чинником припинення економічної, соціальної, культурної, мовної деградації села, відродження його як особливої сфери українського буття вважаємо формування національної свідомості селянина. На думку Ю. Куц, національна свідомість базується на уявленнях етнічності про соціальні цінності, норми, спільні корені, традиції, які сягають далекого минулого. Вона глибоко пов'язана з територією проживання, мовою, соціально-економічними надбаннями, які акумулюються в особливостях духовного розвитку, політичних інститутах, національних інтересах і традиціях, ідеях, національній мрії, національній ідеї, національній ментальності, національному характері, національній психології [4, 45].

Стрижнем національної свідомості людини, що визначає її обрї, спосіб бачення світу і себе в ньому, є українознавчий світогляд.

Українознавство, охоплюючи практично всі аспекти буття українського народу, його походження, розселення, місце і роль у розвитку світової цивілізації, матеріальну і духовну культуру, господарсько-економічну та виробничо-трудова діяльність, побут, обряди, звичаї, традиції тощо, за П. Кононенком, є шляхом до самопізнання й самотворення українства [1, 18].

Людина має пізнати і збагнути навколишній світ у його цілісності та різноманітності на українознавчих засадах рідної культури, закоріненої в буття українського народу, осягнути його інтереси, ментальність, світогляд, естетичні ідеали та критерії родинності для розуміння тих чи інших культурних явищ, які відбуваються в сучасному суспільстві [2, 193].

Сільські заклади культури Черкаської області нині намагаються віднайти найбільш ефективні форми організації дозвілля, які б сприяли надбанню ціннісних орієнтацій, формуванню духовно збагаченої особистості, здатної давати розумну оцінку всім складним та суперечливим явищам сьогодення. Такими формами є насамперед аматорські художні колективи, любительські об'єднання, клуби за інтересами, до яких працівники галузі культури постійно залучають молодь. На 1 січня 2006 р. на Черкащині мережа закладів культури клубного типу становила 738 одиниць, у тому числі на селі – 687. Кількість різних формувань у них – 5691, що об'єднували 62 тис. учасників, із них 1897 – дитячі формування, якими охоплено 22 181 дитину. В області діяли 4448 гуртків художньої самодіяльності, якими охоплено 45 501 учасник [6, 5].

Так, заслуговує на увагу в контексті нашого дослідження діяльність фольклорно-етнографічного товариства «Струмок» (с. Кримки Шполянського району), що було створене з ініціативи педагогічного колективу місцевої школи. До товариства залучені майже всі жителі села, незважаючи на те, що, крім нього, діють хор «Родина», дитячий ансамбль «Дзвіночок» і жіночий гурт «Червона калина». Товариство організовує фольклорні експедиції з вивчення місцевих обрядів. На возах, одягнені в українське народне вбрання, учасники відвідують навколишні села. Усі зібрані старовинні речі, посуд, одяг, вишивка зберігаються в невеликому, обладнаному власними силами, музеї. «Нині часто старовинні речі вивозяться із сіл, розтягуються, невідомо, у які землі, у чії руки потрапляють. Ми ж хочемо, щоб дітям у нашому селі слово «історія» було не чужим, не нудним, і щоб історія ця починалася й справді від рідного порога, від бабусиної вишивки, від колеса до воза, змайстрованого дідом...» – говорить учасниця товариства, учитель Л. Зінкевич [7, 18].

Вивчає пісенні реліквії Шполянщини також дитячий фольклорний колектив «Віночок» Сигнаївського будинку культури, який постійно бере участь у різних фестивалях, конкурсах як у Черкаській області, так і далеко за її межами. Приміром, на XII Різдвяному фестивалі у Львові гурт «Віночок» увійшов до десятки найкращих [8, 4]. У с. Степанівці Драбівського району при Будинку культури діють хор, фольклорний та родинний ансамблі, трійсті музики, усі з званням «народний». Учасники цих колективів записують у старожилів пісні, збирають предмети ужиткового та декоративно-прикладного мистецтва. Прикметно, що деяким вишиванкам, у яких виступають артисти, уже понад ста років [9, 18]. Слід зазначити, що подібні колективи діють у всіх районах області.

Метою проведення щорічного Всеукраїнського свята богатирської сили на призи пам'яті Івана Піддубного у с. Красенівка Чорнобайського району можна визначити військово-патріотичне виховання молоді, залучення її до фізкультурно-спортивної, туристично-

краєзнавчої та культурно-просвітницької роботи. Тут проводяться такі заходи, як змагання (наприклад «Найспортивніше село Чорнобайщини»), конкурсно-розважальні програми («Найсильніша людина свята», «Козацькі забавлянки»), виставки декоративно-прикладного мистецтва [10, 4]. До організації свята залучаються заклади культури з усіх районів області.

Варто акцентувати увагу на діяльності бібліотек у сільській місцевості, однією з головних функцій яких із здобуттям незалежності України стало створення умов, що допомагають селянам осмислити минуле, пізнати виитоки своєї історії та культури. Наочні форми популяризації культурно-історичної спадщини в більшості закладів не зводяться лише до книжкової виставки чи перегляду літературно-публіцистичних видань. Останнім часом пріоритетна роль надається обладнанню в приміщеннях бібліотек народознавчих, краєзнавчих куточків, українських світлиць та музеїв ужиткового та декоративно-прикладного мистецтва.

Така робота успішно проводиться в Костянтинівській сільській бібліотеці Смілянського району, де створено музей декоративно-прикладного мистецтва. У с. Залізничка Катеринопільського району при сільській бібліотеці відкрито музейну кімнату декоративно-прикладного мистецтва, у якій зібрано історико-етнографічні матеріали та роботи народних умільців. Завдячуючи ентузіазму завідувача сільської бібліотеки Г. Попович, тут можна побачити унікальні старовинні ужиткові речі: прядку, ткацький верстат, жорна. Кожен відвідувач може ознайомитися з деревом роду села, яке заснували реєстрові козаки ще у XVIII ст. [11, 3].

За допомогою книги, тематичних заходів заклади культури намагаються донести до відвідувачів традиційні родинні цінності, стосунки в сім'ї, повагу до старших, що формувалися протягом століть, на основі національних традицій сприяти родинному вихованню підростаючого покоління. Так, уже традиційним у Черкаській області стало проведення Свята Села, яке користується значною популярністю. Досить активно працюють у цьому напрямі в Корсунь-Шевченківському районі. До ювілейних дат із часу заснування сіл було проведено свята з такими назвами: «Село наш дім, наше коріння і доля», «Оглянься у минуле, поглянь у майбутнє: нема без села України», «Селу, неначе хлопчику малому, наліг на очі сонечка картуз» та ін. [11, 7].

У сучасних умовах значну роль у підвищенні культурного рівня людей, збагаченні їхнього світогляду відіграють музейні заклади. Хоча значна їх кількість із початку 90-х рр. XX ст. припинила свою діяльність, але останнім часом поволі формується мережа музеїв на громадських засадах. Приміром, уже два роки працює Музей козацької слави в с. Виграїв Корсунь-Шевченківського району [12, 6], у с. Мале Старосілля відбудовано партизанську землянку часів Великої Вітчизняної війни, у якій планується створення Музею партизанської слави [13, 11], у цьому районі діють військово-історичні музейні заклади – Квітчанської оборони, Пам'яті у Комарівці, етнографічний – української пісні у Комарівці [14, 49–50]. Багато створено в області краєзнавчих музеїв, наприклад, у с. Мокра Калигірка Катеринопільського району, с. Балаклея Смілянського району [13, 11].

Підсумовуючи, варто зазначити, що культурно-освітня робота в сільському середовищі має певні особливості, пов'язані зі способом життя; сезонністю і циклічністю господарювання; специфічними умовами праці, побуту; нормами поведінки та формами спілкування селян, а також зі звичаями та традиціями кожного конкретного села. Українознавчий підхід до діяльності сільських закладів культури забезпечить культурно-іс-

торичну тяглість, передачу молодому поколінню сформованої системи цінностей, поглядів на світ і людину, природу і практичну діяльність, сприятиме вихованню самосвідомості, самовизначення та самореалізації особистості.

Аналіз діяльності закладів культури показав, що робота у визначеному напрямі не завжди була послідовною і систематичною. Причини цього, зокрема, такі: невідповідність діяльності закладів культури реаліям життя, постійне скорочення обсягів фінансування, слабка матеріально-технічна база, низький рівень кваліфікації працівників культури тощо. З огляду на це, вважаємо, що проблема, порушена в статті, розкрита ще не достатньо і потребує подальшого комплексного дослідження.

1. Кононенко П.П. *Українознавство: підручник для вищих навчальних закладів*. – К., 2006.
2. Коротя-Ковальська В. *Національна культура в українознавстві // Українознавство*. – 2009. – № 2.
3. *Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука*. – К., 1986.
4. Куц Ю. *Національна свідомість і самосвідомість у етнополітиці й державотворенні // Актуальні проблеми державного управління*. – Х., 2000. – № 2.
5. Андрос С. *Знос село: так звана аграрна реформа та її наслідки // Сучасність*. – 2005. – № 11.
6. *Мовою цифр і фактів // Черкаський край*. – 2006. – 15 лютого.
7. Володіна І. *Живі джерела // Я – жінка*. – 1999. – № 2 – 3.
8. *Сигнаївський «віночок» закладав у Львові // Шполянські вісті*. – 2011. – 25 січня.
9. Райна Н. *Як почув наш спів африканський посол, то все боком-боком... Мабуть, думав, що козаки битимуть // Нова доба*. – 2009. – 29 жовтня.
10. Моторний М. *На призи Івана Піддубного // Сільські вісті*. – 2010. – 27 серпня.
11. *Популяризація національних традицій в бібліотеках області (Аналітична довідка) / Управління культури і туризму Черкаської облдержадміністрації; Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Т. Шевченка*. – Черкаси, 2008.
12. Райна Н. *Історія вимагає ремонту // Нова доба*. – 2010. – 15 червня.
13. *Невичерпний потенціал Черкаської землі [виступ начальника управління культури та туризму Черкаської обласної держадміністрації Л. Нікітенко на підсумковій колегії Міністерства культури та туризму] // Ритм України*. – 2010. – № 1.
14. Овсієнко Л.Г. *Музеї на громадських засадах // Малий енциклопедичний словник Корсунщини*. – Корсунь-Шевченківський, 2004. – Т. 2.

Н. М. Мартиненко

«ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» ТА «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ» В УМОВАХ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Новий час вимагає заміни попередніх ідеалів та принципів у багатьох сферах життя, в тому числі й у сучасній педагогіці. Сьогодні першочерговим є завдання співробітництва, включення індивіда до колективної творчості без втрати ним індивідуальності, спрощення життя, пошуків спільного, того, що поєднає народи і нації, а не роз'єднує їх.

Практика спілкування з іноземними студентами різних рас, націй та етносів, доводить, що усім людям однаково близькі й зрозумілі такі цінності, як дружба, любов, братерство, співчуття, праця, турбота про близьких й бажання бути корисним суспільству. Наш досвід свідчить, що сьогодні традиційна система освіти недостатня й стає неефективною. На думку багатьох фахівців, сучасна освіта має бути складнішою й включати кілька ступенів чи рівнів. Перший рівень відповідатиме загаль-

ній освіті, яку можна здобути у школі й коледжі. Другий – професійна освіта, що дає професію і кваліфікацію. Третій – культурна освіта. Вона надасть можливість сформувати своєрідну метасистему, яка дозволить вільно орієнтуватися у потоці нових знань і швидше знаходити найнеобхідні з них, полегшуючи їх засвоєння. Така освіта розширить світогляд людини, не замикатиме її у вузьких професійних рамках, застерігатиме від перетворення на «ремісника», який робить усе механічно. Отже, роль багаторівневої освіти зростає і вона має стати базовою. Важливо, щоб людина не втратила інтересу і потреби навчатися протягом усього життя і допомогти в цьому може продумана система підготовки й перепідготовки кадрів.

Посилення значення освіти, знання й інформації веде до збільшення ролі культури в інформаційному суспільстві. Культура стає провідною галуззю стосовно економіки та політики. В середині ж культури відбуваються істотні зміни. Вона перетворюється на постмодерну. Масова культура переважає в ній. Традиційна наука і народна культура відтісняються на другий план або змішуються із масовою культурою.

В галузі освіти доцільно об'єднати зусилля. Освітні системи націй повинні мати однакові завдання, навіть якщо неможливо використовувати подібні методи і техніки навчання. Розбіжності у мовах, спадщині й культурах мають існувати, а те, що заважало встановленню правильних людських відносин, треба подолати. Під час вивчення історії важливо відійти від викладання історії агресії, піднесення матеріалістичної цивілізації, тому що ці аспекти підживлювали расову ненависть і національну гордість. Важливо, щоб освіта базувалась на нашій подібності, творчих досягненнях та духовному іdealізмі.

Сучасний етап розвитку людства надає сприятливі можливості для заснування фундаменту майбутньої цивілізації. Все більше іноземних студентів бажать навчатися у нас. Тому нашим завданням, під час викладання гуманітарних дисциплін, є акцент на важливих моментах історії, вказуючи нові шляхи мислення, безглуздість ненависті й війни.

Доцільно допомогти студентам усвідомити головні ідеї сучасного моменту: цінність індивідуума й наявність єдиного людства. Нагальною потребою є формування високої культури індивідуума і визнання його складовою частиною людства.

У сучасній школі (початковій, середній і вищій) закладено символічну картину трьох аспектів майбутньої освіти: цивілізації, культури й уніфікації. Спробуємо проаналізувати найважливіші завдання кожного з них. Початкова школа має готувати дитину бути громадянином, вчити її тому, як віднайти власне місце у соціумі, надавати особливого значення його стосункам у групі, таким чином, готуючи її до пізнання, життя й активізувати расову пам'ять через предмети, що викладаються, щоб закласти підвалини його майбутнім повноцінним людським відносинам. Серед важливих предметів, які сприяють формуванню цих якостей доцільно згадати читання, письмо, арифметику, історію (із наданням переваги всесвітній історії), географію і поетику, а також, фундаментальні істини. Необхідним є формування навичок координації та самоконтролю. На жаль, у частини студентів такі навички сформовані недостатньо і знаходяться у зачатковому стані, тому на перших курсах університетів викладацькому складові доводиться працювати в цьому напрямі особливо наполегливо.

Завданням середньої школи як Берегині культури є пробудження цікавості до скарбів історії та літератури, культивування основ розуміння мистецтва. Саме середня школа починає готувати хлопчика чи дівчинку до май-